

עלים

עלון שבועי משלח מערכת מכון עלה זית

שנה שישיית: גליון מד | פרשת עקב | י"ז אב ה'תשפ"ו

עלה אנדה

אספקלריא של תורה

ע"פ ספר ליקוטי פחד יצחק על ספר דברים, ליקוטים מספרי הג"ר יצחק הוטנר זצ"ל נערך ע"י הרב חנניה שכטר שליט"א

לאהבה את ה' אלהיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו (יא, כב).

בדברים י"א פסוק כ"ב נאמר, לאהבה את השם אלקיכם ללכת בכל דרכיו ולדבקה בו. ואיתא על זה בספרי, דורשי רשומות אומרים רצונך שתכיר את מי שאמר והיה העולם למוד הגדה שמתוך כך אתה מכיר את הקדוש ברוך הוא ומדבק בדרכיו. מדברי חז"ל הללו למדים אנו כי נתיחד מקום מסויים בתורה ללימוד דרכיו של מקום ולדבקה בו. מתוך יחוד זה נלמד כי גלויה של תורה נתונים הם בשתי מערכות: א) גילוי ציווי ית', וחקירת ענין זה מופיעה במערכת ההלכה. ב) גילוי דרכיו והנהגתו ית', וחקירת ענין זה מופיעה במערכת האגדה. ולא עוד אלא שחזינן מכאן כי העדיפות במערכת האגדה על גבי מערכת ההלכה היא בזה שהיא קרובה יותר אל הדבקות בו ית'.

טוען אתה כי המאמר על בית דין של חשמונאים (פחד יצחק חנוכה). למשל, אין בו ענין לאהבה ויראה. אבל, חביבי, תדע כי מלחמתנו העיקרית היא נגד נקודה זו. כל המאורעות וההרפתקאות של כנסת ישראל כפי שהם משתקפים באספקלריא של תורה - אינם אלא דרכיו של מקום והנהגתו ית' עם עם סגולתו. וכל תוספת הבנה וחתירה לעומק במאורע בדברי ימי עולם בכלל או בדברי ימי ישראל בפרט (מתוך השקפתה של תורה) - אינה אלא הכרת דרכיו של מקום. וממילא אין לך קירוב יותר גדול לאבינו שבשמים מאשר תוספת עומק זו. כל המצמצם את עבודת האהבה ועבודת היראה בדיבורים של גן עדן וגיהנום - אין לו חלק בבית מדרשנו. זו היא התשובה לשאלתך האמצעית שכנראה היא היא המרכזית בעיוןך ובמכתבך.

ועכשו בנוגע לשאלתך הראשונה: כל הענינים הדנים בדרכיו של מקום ובהנהגתו ית' בבחינה היותר רחבה - (הכל לפי רוחב הדעת של הלומד) משייכים הם ליראת שמים. ולקושטא דמילתא אנו אומרים שאדם הלומד בעיון ענין בית דין של חשמונאים, ואחרי קליטת מאמר זה נפשו איננה מתרוממת בקרבו, ואין הוא מרגיש חיזוק בהתקשרות דקדושה, - סימן מובהק הוא שאין נשמתו כלי למרחב האור של יראת שמים. ועליו באמת להצטמצם בגבולים של ציורים פרטיים, ועליו נאמר: "מצטמק ויפה לו".

עשה את אונן כאפרסכת ונפשך כספוג לקלוט את הזיו והזוהר של הדברים הנ"ל. ובאו הדברים האלו בלבך ויעשו אותך לכלי מוכשר של אוצר יראת שמים בבחינת גדלות הדעת והרחבת ההרגשה.

היה בידי להודיע לך דברים הללו בפה, מצאתי לנכון לשים אותם בכתב בכדי שיהא סיפוק בידך למשמש בהם ולחזור ולמשמש, כמאמר ז"ל (עירובין נד, א) מה דד זה וגו'. (ע"פ פחד יצחק אגרות וכתבים, אגרת נד).

הג"ר יצחק הוטנר זצ"ל (בצד ימין)

שרש מצות קריאת שמע

עלה שמע

ע"פ דברי הגאון רבי ישראל בונים שרייבער שליט"א, מתוך קובץ אהל קריאת שמע על שני פרקים הראשונים של מסכת ברכות, י"ל ע"י כולל אהל נחום

כתב הרמב"ם בספר המצוות (מצות עשה י), שציוונו לקרוא ק"ש ערבית ושחרית וכו', וכתוב בתוספתא כשם שנתנה תורה קבע לק"ש כך נתנו חכמים זמן לתפילה, ר"ל שזמני התפילה אינם מן התורה, אמנם חיוב התפילה עצמה מן התורה, וחז"ל סידרו להם זמנים וכו', עכ"ד. ולכאורה תמוה טובא דמה ענין זה למצות ק"ש, וכל זה היה לו לכתוב במצות עשה ה' גבי מצות תפילה.

והנה הרמב"ם מנה מצות ק"ש של שחרית וערבית למצוה אחת, ותמה עליו הרמב"ן (שורש ט) שתפילין מנה לשתי מצוות לפי שאין מעכבים זה את זה, והרי גם ק"ש שחרית וערבית אין מעכבים זה את זה, ואפילו הכי מנאם למצוה אחת.

ואמנם ביאור הדבר נראה בס"ד, דהנה הלח"מ (פרק א מהלכות תפילה) הקשה שבתפילה כתב הרמב"ם מצות עשה להתפלל בכל יום, ואילו בק"ש לא כתב מצות עשה לקרוא ק"ש, אלא פתח פעמיים בכל יום קוראים ק"ש וכו'. ותרץ דמצות יחוד חייב אדם לייחד כל רגע, ולכך לא חשבה לאחת ממצוות עשה שבתורה לבד, ודבריו סתומים.

אבל המכוון בזה הוא דבגמ' לקמן (כ, ב) מבואר דהו"א דנשים חייבות בק"ש כיון דאית בה מלכות שמים, והביאור, דשורש המצוה דק"ש הוא קבלת עול מלכות שמים וכמו שביאר הרמב"ם בריש מנין מצוות עשה, וקבלת עול מלכות שמים הרי צריך תמיד ללא הרף, ורק דלא חייבה תורה כל היום וכל הלילה לקרוא את שמע, ואמרה תורה שיקבל עליו פעם אחת ביום על כל היום ופעם אחת בלילה על כל הלילה. והיינו ששורש המצוה הוא דבר תמיד, וקיומו תלוי בזמן מסויים, וזה מ"ש הלח"מ שאינו מצוה לקרוא אלא הקריאה היא קיום המצוה הכללית של יחוד ה' שהוא חיוב תמיד. וממילא לא כתב הרמב"ם מצוה לקרוא ק"ש, שלא זו המצוה בעצם, וזה רק היכי תימצא לקיום המצוה של יחוד, ודו"ק.

ולכן ביאר הרמב"ם זמני התפילה במצות ק"ש, לומר לך דכשם דזמני הק"ש אין יסודם שני חיובים של שני זמנים שונים, אלא החיוב הוא חיוב תמיד של יחוד

ה', ה"ב בתפילה כשקבעו זמנים לתפילה אינו חיוב בזמנים אלו, אלא דהחיוב הוא חיוב כללי של לעובדו, וצורת קיומו הוא ג' פעמים ביום. והיינו טעמא דמנה הרמב"ם ק"ש במצוה אחת ולא דמי לתפילין, משום דהכא הוא באמת מצוה אחת לייחד את ה' תמיד, וצורת קיומו הוא ב' פעמים ק"ש ביום, ומאידך אכתי הוי מצות עשה שהזמן גרמא מחמת שזה תלוי בצורת הקיום בפועל שהוא תלוי בזמנים.

הג"ר ישראל בונים שרייבער שליט"א עם הג"ר שאול אלטר שליט"א

הזמנים לעיר לייקוואוד יצ"ו, נערכו ע"י הרב משה ברוך קופמאן שליט"א					
ערב שבת		ליל שבת		יום השבת	מוצאי שבת
מנחה גדולה (גר"א)	1:38	חצי שעה קודם שקיעה	7:41	סו"ז קרי"ש מג"א (לפי ע"ב דקות שוות)	8:41\ (8:53) שקיעת החמה
ט' שעות (להתחלת סעודה)	4:37	הדלקת נרות (18 דקות)	7:53	סוף זמן קרי"ש לדעת הגר"א והגר"ז	8:57 זמן כוכבים קטנים רצופים (8.5 מעלות)
מנחה קטנה (לאיסור מלאכה)	5:13	שקיעת החמה (צריך להחמיר ב' דקות)	8:11	סו"ז תפילה מג"א (לפי האופק) וגר"א וגר"ז	9:23 ע"ב דקות
פלג המנחה (גר"א ולבוש)	6:42	זמן ג' כוכבים (לקר"ש)	8:53	חצות (סעודת שבת להב"ח)	9:46 צאה"כ ר"ת לחשבון 16 מעלות
פלג המנחה (מג"א כפי האופק)	7:07	מזל מאדים (למאן דחש ליה)	7:02-8:03	מנחה גדולה	9:58 אכטיל (צ' דקות זמניות)

על דבר הצעתו החשובה של הגרמ"ב קופמאן במאמרו הלועזי (גליון מטות-מסעי) להצדיק סדר הגאולה לדעת הרמב"ם שמלך המשיח יבא לאחר בנין ירושלים ולפני בנין בית המקדש. רצייתי להעלות על שלחן מלכים מרגינתא טבא מהגר"י קמנצקי זצ"ל בספרו אמת ליעקב (ברכות מט. א), עיי"ש שעמד על נוסח ברכת מעין שלש, באשר מצד אחד אנו משימים בבקשת 'רחם נא' ענין של מלכות בית דוד דמבואר שם בגמ' שהיא לעיכובא, ומצד שני אנחנו מוסיפים לבקש 'על מזבחך ועל היכלך', שני דברים שלא נמצאים כלל בברכת רחם נא הארוכה אשר בברכת המזון (קושיא זו כבר נתחבטו בה רבנן קדמאי ובתראי ובעניותי עוד לא מצאתי את אשר אהבה נפשי).

ותירץ מורנו רבי יעקב זצ"ל ע"פ הגמ' (ברכות שם) דצריך לומר מלכות בברכת הטוב והמטיב "אידי דאמר מלכות בית דוד לאו אורח ארעא דלא אמר מלכות שמים" עיי"ש. וע"ז הביא דברי התוס' ר"י שתיקנו לומר מלכות דווקא בברכת הטוב והמטיב ולא בבונה ירושלים, שאם היה מזכיר שניהם בברכה אחת היה נראה שמדמה מלכותא דארעא למלכותא דשמיא. ולפי"ז, כתב הגר"י, נחא מה שדלגו מלכות בית דוד בברכת מעין שלש, שהרי הוצרכו להזכיר בתחילת הברכה מלך העולם ואין להזכיר בברכה אחת. אמנם מכל מקום רצו להזכיר ענין מלכות בית דוד, לפיכך מזכירין בנין ההיכל שמכין שנצטוו ישראל להעמיד להם מלך ואח"כ לבנות את בית הבחירה, נמצא כשאנו מזכירין שיבנה ביהמ"ק ע"כ שהיה כבר מלך. אלא כדי שלא נטעה לפרש דאנו מזכירין בנין בית המקדש כדי להקריב קרבנות וכו', מזכירין תחילה שיבנה בית המקדש, ומה שמוסיפין אח"כ בנין ההיכל ע"כ הוא משום מצות בנין בית הבחירה שהוא ע"י מלך עכ"ל. עכ"פ מדבריו נראה דפשיטא ליה להגר"י שנהו הסדר הנכון.

בתשובה, **נחמן מלך זצ"ל**

ברכה על קריאת מגילת

ידידי הרב הלל שמעון שימאנאוויטש שליט"א (גליון ואתחנן) הרחיב לפרש הטעם דאין מברכין על קריאת המגילות, ולמה לא יברך עליהם מצד דין ברכת התורה, וא"כ למה כתב הרמ"א (או"ח סימן תצ) שלא לברך עליה, והעלה כמה פנינים יקרים כדרכו, אך באתי להעיר עליו כדרכה של תורה.

והוא, דבעיקר הקושיא שדן הרב למה לא יברך, באמת כבר תירצה רבינו בעל המפה בשו"ת הרמ"א (סימן לה) דאין מברכין על קריאת התורה כזו, כיון דאין חיובו על הצבור אלא על כל יחיד ויחיד בעצמו לקרוא, וא"כ לא דמי לשאר קרה"ת דמברכין עליו רק משום ברכה"ת של קריאה בצבור. וגם עיקר הדבר שנקט הגר"י דברכה"ת לא שייכא לברכת המצות אינו פשוט כ"כ בדברי שאר הראשונים, וכמו שהעלה ידידי ר' אפרים משה סתהון נ"י בגליון פר' מטו"מ.

והרב עצמו ביאר מה דאין מברכין, דהוא משום דאין בזה קיום מצות ת"ת, וכפי היסוד שהביא החזו"א.

ויש להעיר ע"ז, ידידי ר' ישראל וורנר נ"י הביא בקונטרס דמשק אליעזר דהגאון ר' רפאל רייכמאן זצ"ל שאל להגר"י אם לדעת הגר"ח האם יברך על ת"ת שלא נתכוון לצאת יד"ח למ"ד מצוות צריכות כוונה, ואמר הגר"י דאם הוא ברכת המצות לא יברך, ואם הוא ברכה על התורה יברך. וא"כ מה בכך שלא יצא יד"ח ת"ת, הרי לפי שיטת הגר"ח ראוי לברך עליה מצד זה שהוא חפצא של תורה, וא"כ לא יעלה ארוכה לעיקר הקושיא.

ובעיקר הדמיון לדברי החזו"א, נראה דלא דמי דהחזו"א מירי בקר"ש דהיא מצוה גמורה, וא"כ אם יתכוין לצאת יד"ח קר"ש, לא יוכל לצאת מצות ת"ת, דהרי נעשית המצוה לשם מצוה אחרת, אך הכא דאינו אלא מנהג בעלמא, ודאי אפילו אם יקרא התורה לשם קיום ת"ת, יקיים את תקנת המנהג, ואין המנהג מוציא את הלימוד מקיום דין ת"ת.

וכ"ז דוקא לענין קריאת שאר מגילות, אך לענין מגילת אסתר דהוי מצוה מדרבנן, וצריך לעשותה לקיום מצות קריאת המגילה, איכא למימר דהוי בכלל מבטלין ת"ת, וכמו שהעיר הרב.

ואף בזה י"ל, דהנה בקונטרס הנ"ל הביא שהגר"ר שאל למרן עוד, אי הלומד בלא כוונה עובר באיסור ביטול תורה, והשיבו דבר"מ (פ"א מהל' ת"ת ה' י) איתא, עד אימתי חייב וכו' וכל זמן שלא יעסוק בלימוד הוא שוכח ע"כ, ומבואר דיסוד איסור ביטול תורה הוא משום שע"ז שוכח, ובלימוד כזה הרי אינו שוכח למודו, ולהכי לא חשיב מבטל תורה. וא"כ יש לדון אם כוונת הש"ס במה שאמרו מבטלין ת"ת לאיסור ביטול, הרי בכה"ג לא יעבור על איסור ביטול תורה, דלא הוי מעשה הגורם את השכחה.

עוד העיר הרב, דתקנת קריאת המגילה לא הוי מתקנת קריאת כתבי קודש אלא משום 'קריאת מגילה', ודימה לסברת הגר"י לענין קריאת מגילת אסתר, ונהנתי מחידוש זה והדמיון למגילת אסתר. אך יש לדון בדברי המפרשים דנקטו דמברכין עליה, דלא דמי לקריאת מגילה, דשם איכא מצוה גמורה של קריאה שלא משום לתא דכתבי הקודש, אך במנהג שתיקנו חז"ל אפשר דהת קנה היתה רק לקרות את כתבי הקודש, דהרי כיון שהמנהג נתקן אחר שכבר הוא לכתבי הקודש, וגם אינו אלא מנהג בעלמא, לא חילקו חז"ל לקוראה בתורת מגילה ולא לשם כתבי הקודש, אלא הנהיגו לקרוא את המגילה של כתבי קודש, ומש"ה יכול לברך עליה ברכת התורה.

ובמה שסיים דבזה מיושב מה דמבטלין ת"ת למקרא מגילה, הנה נראה שהדברים צריכין למה שכתב למעלה, ותרומתו משלימין זה את זה, והוא דיש ב' קושיות, א' למה חשיב ביטול תורה, הלא איכא מצוה אחרת של ת"ת, ויוצאין שני מצות, קריאת המגילה וקריאת התורה, ב', הרי עצם מצות קריאת המגילה היא קריאה לשם מצות ת"ת, ולא נתקנה הקריאה שלא בתורת לימוד התורה אלא היא מצוה של ת"ת.

וקושיא א' מתורצת עפי"ד החזו"א, דאם היא מצוה אחרת אין יוצאין ידי לימוד התורה, ולקושיא זו לא יעלה ארוכה מש"כ בסוף דכיון דהקריאה לא הוי

בתורת ת"ת אין יוצאין ידי ת"ת, דלמה לא יוכל לצאת שתי המצות, ולהכי צריכין דברי החזו"א. אך עדיין לא פירק הקושיא השניה, וע"ז כתב לפרש, דתקנת קריאת מגילה לא בתורת לימוד התורה נתקנה, אלא לשם קריאת מגילה. ונמצא דאנו צריכין לתרומתו, ודוק.

בברכה, **נחמן מלך זצ"ל**

ברכה על מגילת איכה

א) מש"כ הרב הלל שמעון שימאנאוויטש בגליון ואתחנן בשם מרן החזו"א, כבר קדמו בכע"ז בחכמת שלמה (או"ח תרפז סעי' ב - ובהרחבה בספרו ספר החיים שם) ד"הכוונה אחת לשני דברים לא מהני" עיי"ש. ובספר החיים תולוהו במצוות צריכות כוונה.

ב) מש"כ שם ע"פ מרן הגר"י זצ"ל ליישב מדוע אין מברכין על מגילת איכה מצד ברכה"ת, וגם מש"כ במסכת סופרים שאם כתובה בין הכתובים מברכים 'על מקרא כתובים', ורצה ליישב שהמנהג הוא מצד קריאת מגילה בעלמא ולא מדין קריה"ת - קצ"ע דכידוע מרש"י איכה (א, א) - ע"פ המדרש רבה איכה בפתיחתא) שהוסיף ירמיהו פ"ג "אני הגבר" אחר השריפה כמ"ש ירמיהו (לו, לב) "...ועוד נוסף עליהם דברים רבים כהנה" עיין פרש"י שם.

וא"כ למה לא נברך מצד פרק ג' הנוסף משום ברכה"ת, ולכל הפחות 'על מקרא כתובים' לפי המסכת סופרים. ולכאורה צ"ל דזה נכלל בה"מגילה ששרף יהוים". ויש ליישב ובאתי רק לעורר.

בברכה והוקרה, **נחמן מלך זצ"ל**

לשון הקודש משובשת

הרב חיים דוב גרינעס כתב (גליון דברים), דאע"ג דמוכח דהברת 'אוי' לחולם היא מוטעת, מ"מ אין צורך לשנות מנהגינו, דעדיין נחשב "לשון הקודש" לפ"ד האג"מ (או"ח ח"ג סימן ה). יש לציין ללקט שיחות מוסר לרבי יצחק אייזיק שר (ח"ב עמוד תצד) שסיפר על הסבא מסלבודקה שלימד את הכהנים לומר ברכת כהנים בדקדוק הקריאה הנכונה מפני שצריכה דוקא לשון הקודש. ואינה דומה לתפילה הנאמרת בכל לשון, וא"כ גם אם הלשון אינה מדוקדקת ואין זה נחשב לשה"ק, מ"מ לא גרע מלשון אחרת. ופליג על האג"מ הנ"ל.

ובאמת כבר נחלקו בנקודה זו הראשונים בריש מסכת נדרים. ושלש שיטות בדבר. דעת הר"ן (בא ד"ה כל) הוא דכינוי נדרים כקונם קונח קונס לשון הקודש הוא, אלא שנשתבש. והיינו כהאג"מ. דעת התוספות והרשב"א (שם) דהלשון המשובש מהני לא בתור לשה"ק, אלא משום דאפשר לנדור בכל לשון. הרי דמאחר דע"י השיבושים נתרחק מעיקר הלשון, פקע הימנו שם "לשון הקודש". (אלא שיש לדון כמה צריך להשתבש כדי שלא יהא נחשב עוד ללשה"ק). ודעת הרמב"ם לפי הבנת חידושי הגר"י ריש מסכת נזיר הוא שבמקומות שאנשיהם עלגים ומפסידים את הלשון, לא הוי בגדר "לשון" כלל. ולפי"ז גם בתפילה לא מהני.

בברכה, **ישראל חיים זצ"ל**

באתי בזה להשיב על התגובות למכתבי שהדפסתם בעלים פרשת דברים.

א. ממה שכתב רש"י שיש לתת יו"ד בכל חירק, ובכתובות סטב נתן אל"ף או ה"א לפת"ח וכתב אותו לשון גבי קמ"ץ במכות (זב ד"ה יש), משמע שלדעתו כל התנועות שוות ומאריכים את כולן.

ב. הרב מאיר רובנר והרב יעקב שקו האריכו לבאר ש"טבע הלשון" הוא שאם יש שוא נח, מוכרח שתהא התנועה שלפניה קצרה, כי השוא גומר את התנועה. הנחה זו היא פרי הגיונם של המדקדקים האחרונים כהר"ה בצורה התיבה (שער התנועות אות יד ואות כב) והנגררים אחריו, והיא נולדה אחרי שגברה שיטת העשר תנועות של הרד"ק וכבשה את עולם הדקדוק. המדקדקים הקדמונים לא שמיע להו סברא זו. תנע, הרי שיטת כמה ראשונים היא שגם שוא שאחר תנועה גדולה הוא נח. ראה דקדוקי שי (עמוד מג) שהביא מר"י אבן תיוג ומהראב"ע ומהר"ש פרחון, וראה עוד רד"צ הילמן בספר הזכרון לר"י וינברג (דף קיד)

שמביא מהראב"ד ומהליכות שבא (עמודים כא-כג). ותו, הרי יש הסוברים שבלשון ארמית נוהגים לקרות שוא נח גם אחרי ת"ג, כמש"כ המנחת שי (דניאל ו,ה). ואם "טבע הלשון" הוא אכן כדברי בעלי המכתב, א"כ מן הנמנע במציאות שתהא תנועה ארוכה נסגרת ע"י שוא נח.

ג. מה שטען הרב יעקב רובנר ש"מילת 'לא' אינה חולם חסר כי אם חולם מלא והאלף במקום הו"ו עומדת", אמת שכדבריו משמע בג' ספרי דקדוק לר"י אבן חיוג בשער אהו"י במכתב, אבל בחז"ל מבואר שאינו כן. ראה מדרש חסרות ויתרות (בתי מדרשות ח"ב עמ' רמה) "כל 'לא' שבתורה

חסר ו"ו בר מבי". ובמסורה הגדולה (ויקרא ה,א) איתא "לוא ל"ה מלא בקרא" מכלל דאינך חסרים הוא"ו. וכ"כ ר"א בחור במסרת המסרת לוחות הראשונות הדבור השביעי וז"ל: "ומלת 'לא' יוצאת מן הכלל [של שאר נחי עי"ן וי"ן] שהיא תמיד חסרה חוץ בל"ה מקומות".

ד. ומה שכתב עוד שבקרי וכתב "אין צריך שיהא חילוק הברה ביניהם, ונעך נערה יוכיח". לא הבנתי, הרי בדרך כלל צירוף אותיות 'נער' נקרא נַעַר ברי"ש סגור, ובאה מסורת הקרי וגילתה לנו לשונות את הקריאה לַנַּעֲרָה ברי"ש פתוח. א"כ שפיר יש חילוק הברה בין הקרי והכתב.

ה. הרב יעקב שקו כתב שהטעמה משנית ומתג "מופיעות בתנועות גדולות ולא בתנועות קטנות". כמדומני שיש כאן טעות הדפוס או השמטת איזו תיבות, כי טעמים משניים ומתגים נמצאים לרוב אצל פתח סגול וחירק חסר כשיש אחריהם אחת מאותיות אהע"ר. רק בשורק (כשהיא ת"ק) ובקמץ קטן אין מתג, כמבואר בדקדוק ופירוש עה"ת מהגר"א (ד,א).

אבל אפשר להוכיח ממשפטי המתג דבר אחר, והוא, שהשוא שאחרי התנועות פתח, וסגול, ועפ"ד גם אחרי חירק חסר ושורק הוא נח. והוא ממה שאין מתג בדרך כלל באלו התנועות כשהם לפני השוא. והטעם, משום שאין מתג בהברה סגורה. מכלל שהשוא הזה הוא נח, וסוגר את התנועה. ואם השוא הוא אחרי התנועות האחרות כן יש מתג בתנועה, ולא עוד אלא שהשוא הזה מצטרף עם התנועה לעשות שתי תנועות לפני הטעם, הנצרכות להתהוות המתג. נמצינו למדין שהשוא שאחרי קמץ, צירי, חולם, חירק מלא ומלאפום הוא נע.

ו. עוד כתב להעיר ממה שמצאנו כתיב 'מזה' וקרי 'מה-זה' הגם שאין חילוק במבטא. יש לתרץ בתרי אנפין. האחד, לולא מסורת הקרי היה מקום לבטא הכתיב 'מָזָה', וכדפרש"י שם "מזה שבידך אתה ראוי ללקות". ובא הקרי לגלות לקרות 'מה-זה'. השני, דע"י הקרי הוא נפרד לשתי מלים, ומעתה אם מפסיק ביניהם אינו מקלקל את הקריאה (למרות שהם מחוברים במקף, מ"מ סו"ס ב' תיבות הן). משא"כ אם היתה מלה אחת, שמקלקל את קריאת אותה מלה אם

מפסיק באמצעה, כמש"כ בשו"ת בית יעקב סימן כב ובנוב"ק או"ח סימן ב. נמצא שהקרי משנה באופן מהותי מן הכתיב. ובזה יש ליישב כל השאר שכותבין דבר אחד וקוראין שנים המנויים במסכת סופרים פ"ז.

בברכה, *יעקב חיים גלין*

זכר למעמד הר סיני

בגליון 'עלים' (פרשת ואתחנן) הבאתם מדברי הגאון רבי אליהו שוויי זצ"ל (הנדפסים בספר רוח אליהו), שהביא בשם מרן ראש הישיבה הגאון רבי אהרן קוטלר זצ"ל (בספר משנת רבי אהרן, ח"א עמ' לד), אשר הקשה: מפני מה מצינו בתורה מצוות רבות שנקבעו זכר ליציאת מצרים, ואילו זכר למעמד הר סיני לא מצינו כלל, והלא אף מעמד הר סיני הוא מיסודות האמונה. ותירץ על פי דברי רש"י (דברים ה, יט) על הפסוק 'ולא יסף' שפירש "מתרגמין ולא פסק, כי קולו חזק וקיים לעולם", והיינו שכל עניינו של מעמד הר סיני אינו מאורע שהסתיים בשעתו, אלא קול מתן תורה נמשך וקיים לעולם, וממילא אין צורך לקבוע לו זכר מיוחד.

אמנם לענ"ד, אחר העיון בלשון משנת רבי אהרן בפנים, נראה שלא זו היתה עיקר כוונת דבריו. וז"ל שם: "והנה לא עשתה התורה זכרונות במעשה למעמד הר סיני, ואפילו חג השבועות לא נזכר בתורה מפורש שהוא זמן מתן תורתנו, ולגאולת מצרים עשתה התורה זכרונות רבים מאד, בחג המצות, במצות בכור, בתפילין, ובעוד כמה מצוות, וזה נמסר בלימוד ובמעשים מיציאת מצרים עד היום. ולמה לא עשתה התורה זכרונות למעמד הר סיני, והרי מעמד הר סיני שהיה לעיני כל העם הוא יסוד לאמונה, כמו שכתב הרמב"ם, וכן כתב הרמב"ן בקרא דוהודעתם וגו' (דברים ד, ט)

כי זהו יסוד האמונה לתורה מן השמים.

ונראה הטעם בזה, דבגאולת מצרים כל האותות והמופתים הם מעשים שהיו אז וצריך זכרונות כדי לזכרם ולהזכירם עד שיהיו כאילו ראינו בעינינו, אבל ענין מעמד הר סיני אינו צריך זכרון, שהרי הכל מונח בתורה עצמה, כל הגילויים הנוראים של מתן תורה נמצאים בתורה, וכל סודות מעשי בראשית ומעשי מרכבה גנוזים בתורה, וכמאמרם מנין יבא יחזקאל ויגלה סתרי מרכבה וכו'. וכתוב במתן תורה (דברים ה, יט) 'קול גדול ולא יסף' ותרנגם אונקלוס "ולא פסק", הרי דמונח בתורה הקול גדול של מתן תורה. והקדמונים שהשיגו הכל בפרטיות מצאו הכל בתורה, וידוע מה שהשיג הגר"א צוק"ל נפלאות גדולות בתורה והראה שכל התורה שבע"פ וכל דברי חז"ל וכל הנסתרות הכל מפורש בתורה, והאיך הדברים מתאימים ומשלימים זה"ז. ובתהלים (פרק יט) כתיב 'השמים מספרים כבוד א-ל ומעשה ידיו מגיד הרקיע וכו' תורת ה' תמימה', וביאר הר"ן בדרשותיו [צ"ל: הרמב"ן בספרו 'דרשת תורת ה' תמימה'] שהבריאה הרי מעידה על כבוד השי"ת, אך בתורה מתגלה כבוד השם עוד יותר, וכל הדעת וההכרה באמונה ושמירת המצוות הכל תלוי בלימוד התורה, ומצד זה 'קיויתי לו' אחרי שהובטח כי לא תשכח מפי זרעו, כי ע"י הלימוד בתורה מתגלה כבוד השם וממילא מתבטל ההסתר וכו', עכ"ל משנת ר"א.

ולכאורה נראה, שעיקר כוונתו אינה לומר שקול מתן תורה עדיין נשמע כפשוטו, אלא שהתורה עצמה היא המשכה של אותה התגלות. כלגילויי מעמד הר סיני מונחים בתורה, ומתוך העיון בה מתגלה שהיא תורה מן השמים. משום כך אין צורך בזכרון מעשי למעמד הר סיני, שכן עצם לימוד התורה מעמיד את האדם מול אותו גילוי אלוקי. ולפי זה מדוקדקים היטב גם המשך דבריו, שהביא את דברי הרמב"ן בדרשת תורת ה' תמימה, שהתורה מגלה את כבוד ה' יותר מן הבריאה, וכן הזכיר את דברי הגר"א שכל התורה שבע"פ וכל דברי חז"ל רמוזים בתורה שבכתב. כל אלו אינם אלא ראיות לכך שמתוך התורה עצמה מתבררת אלוקותה, והיא עצמה מעידה על מקורה. ומעתה יש לומר שגם מה שהביא את הפסוק 'קול גדול'

הג"ר אלי' שוויי זצ"ל עם יבלחט"א הג"א שמואל קמנצקי שליט"א

4

SUMMER CAMP

SUMMER CAMP

ROOMMATES

1. It is assur to wake someone unnecessarily or prevent someone from falling asleep.²⁶³
2. One may not learn or do mitzvos if it will wake others or keep them awake.²⁶⁴
3. There is an obligation to wake someone to say Krias Shema if he will miss the zeman.²⁶⁵
4. In disputes about opening or closing windows, the majority generally determines the practice.²⁶⁶
5. If some are uncomfortable from being too hot or too cold and can move elsewhere in the room, they are expected to do so.²⁶⁷
6. One may use someone else's property without permission if it is certain that the owner does not mind others using it.²⁶⁸
7. Items that usually don't get damaged through normal use, and that most people don't object to others borrowing may be used without permission. (e.g., washing cup, chair, etc.)²⁶⁹

FOOD UNDER THE BED

1. Food should not be kept under a bed.²⁷⁰
2. If food was kept under a bed, it is permitted.²⁷¹ This is especially true if it was sealed.²⁷²
3. If there is no other practical place, sealed food or drinks may be kept under the bed.²⁷³
4. There is no halachic source for avoiding sleeping with one's head facing the door. Some don't sleep with their feet facing the door.²⁷⁴

שם .269	שבת הלוי ח"ו ס' רכ"ד
י"ד ס' קט"ו סע' ה'	שם .264
רעק"א שם .271	שולחן ערוך (אורח חיים סימן סג סעף ה')
התעוררות תשובה ח"א ס' ר"כ .272	שבת הלוי ח"ט ס' רע"ח .266
יבוע אוסר (חלק ד' אורח חיים סימן ה') .273	שם .267
נשיר החיים (חלק א' פרק ג' אות ב) .274	שולחן ערוך הרב (הלכות שאלה סעף ה') .268

SUMMER CAMP

TZITZIS

1. Tzitzis may be worn directly on the skin.²⁵⁴
2. If tzitzis were removed for 3 hours or more, a new brachah is required.²⁵⁵ It is preferable when making the morning brachah to have in mind that it applies only until up until the tzitzis are removed.²⁵⁶
3. Putting on a different pair of tzitzis (e.g., for Shabbos or sports) requires a new bracha; it is best to have in mind the same as above to avoid this issue.²⁵⁷
4. There is no obligation to wear tzitzis at night. There is a disagreement whether the exemption depends on the time of day or on clothing designated for nighttime use. Therefore, no brachah is recited when changing to a different pair of tzitzis at night. Even so, it is highly recommended to continue wearing tzitzis at night.²⁵⁸

SPORTS

1. One should try not to remove tzitzis even if it is very hot.²⁵⁹ If it is uncomfortable, they may be removed.²⁶⁰
2. Wearing all four tzitzis strings behind the back like a scarf is strongly discouraged.²⁶¹
3. There is a debate regarding the kashrus of mesh non-cotton tzitzis. Lenient opinions may be relied upon for sports, but no brachah should be made when putting them on.²⁶²

הליכות שלמה פ"ג ס"ק י"א .254	צ"ח אליעזר ח"י ס' י"ד:מ"ט .259
הליכות שלמה פ"ג ס"ג .255	אשרי האיש פ"ב ס"ק כ"ג .260
בירור סימן ח ס"ד ר"ה ויש .256	משנה ברורה (סימן ח סעף קטן ג) .261
סקי תשובות סימן ח סע' כ"ה .257	דברי יצ"ב ח"א ס' ג; או נדבבר ח"ז ס' ג"ג .262
שולחן ערוך (אורח חיים סימן י"ז סעף א) .258	
אגרות משה (יו"ד דעה חלק ב' סימן קכ"ו)	

continued from page 6 21. One washes his hands three times (as is done in the morning) when leaving a cemetery to remove the *ruach ra*. Interestingly, the *poskim* say that one should wash his hands prior to davening at a *kever*, as well (see *Mishnah Berurah* 4:42).

22. The custom is not to pass the cup from person to person, but rather to place it on the ground and let the next person pick it up themselves (*Chochmas Adam* 158:30). Another custom has developed not to dry the hands. It is unclear what the source of that custom is.

Rav Moshe Boruch Kaufman, Machon Aleh Zayis

In the previous years' Alim (Parshas Eikev 5782, 5783, 5784, 5785) we discussed many halachos relating to the summer traveling season, including Hilchos Tefillah, Seudah, Shabbos, Kashrus, Yoreh Deah etc. while traveling or on vacation. In this fifth segment, I will focus on visiting kivrei tzaddikim and kevarim in general. For a more detailed discussion of these halachos, see Halachic Guide to Travel and Vacation (Chapter 24), by Rav Menachem Abramson shlita, Machon Aleh Zayis edition.

Visiting a Cemetery

The Berachah of Asher Yatzar Es'chem

1. If one has not visited a *beis hakevaros* within 30 days, he recites the *berachah* of *asher yatzar es'chem badin*. Some add the *nusach* of the second *berachah* of Shemoneh Esrei, without the *chasimah*.

2. The *berachah* is recited (with *shem u'malchus*) on a cemetery or, at least, a group of *kevarim*. When there is only a single *kever*, the *berachah* is not recited according to many *poskim*, since the *berachah* is in the plural form (see *Mishnah Berurah* 224:16).

3. According to the *Igros Moshe* (O.C. 5:37:10) the *berachah* is not recited when seeing the cemetery from a distance (e.g. from a car). Ideally, the *berachah* should be said within a close proximity to the *kevarim*.

A *kohen* may recite the *berachah* from outside the cemetery.

4. When it is unclear where the actual *meisim* are located (e.g. in a cave), the *berachah* is not said.

5. When visiting Kever Rochel or the Me'aras Hamachpelah, a *berachah* is not said. This is because the exact location is unknown, and because the *berachah* was not instituted on the Avos and Imahos.

6. On non-Jewish graves one says the *pasuk Boshah imchem* (Yirmiyahu 3:12).

Minhagim in the Beis Hakevaros

7. One should not visit the same *kever* twice in one day. Even if one walked away from the *kever* (not intending to return), some say that one should not return there (Tzavua's Rav Yehudah HaChassid cited in *Mishnah Berurah* 581:27).

8. According to the Arizal (cited in *Magen Avraham* #559; *Chayei Adam* 138:5), it is not proper to go to a cemetery when in a state of *tumah*, and one should therefore immerse in a *mikvah* prior to going to the cemetery. Some limit going to cemeteries in

general for this reason (see *Igros Moshe* Y.D. 2:162). Others say that when going for a mitzvah purpose (e.g. a parent's *kever* on the *yahrtzeit*) then there is no issue (*Minchas Elazar* 1:68). There are varying opinions regarding women who are *tamei*, as well as expectant women.

9. One should not read inscriptions on the *matzeivah* as this can cause one to forget his learning (*Mishnah Berurah* 2:2). Some limit this to studying or focusing on the words, which is considered a *zilzul* to the *meis*, but allow a quick reading or a quick glance.

Davening at a Kever

10. When davening or saying Tehillim at a *kever*, one should be careful not to address the deceased in prayer. Rather, one should ask Hashem to grant his *bakshah* in the *zechus* of the *niftar* (*Magen Avraham* in the name of the Maharil cited in *Mishnah Berurah* 581:27).

11. Even the *poskim* who permit addressing the deceased agree that one may only ask the *meis* to be the *shaliach* to intercede on his behalf, to be *meilitz yosher*. This is similar to asking *malachim* to bring the *tefillos* to the *kisei hakavod*. Unfortunately, some are unaware of the severe prohibition of praying to a *meis* or any other being besides Hashem.

12. It is appropriate to give *tzedakah* before visiting the grave (*Mishnah Berurah* *ibid*).

13. Some have a minhag to circle the grave (*Mishnah Berurah* *ibid*).

14. One may daven or learn near the *kever* if this is done specifically *l'ilui nishmas* the deceased, as then it isn't considered *lo'eg l'rash* (see *Shulchan Aruch* Y.D. 344:17).

Exiting the Cemetery

15. Some put their hand on the grave (*matzeivah*) before leaving and recite the *pasuk V'nachacha Hashem* (Yeshayah 58: 11-12).

16. The *minhag* is to put a rock on the *kever* when leaving out of respect to the *meis*, showing that he was visited (*Eliyahu Rabbah* 224:8).

17. One should not eat or drink in the cemetery (*Shulchan Aruch* Y.D. 368:1).

18. Based on the halachah of *lo'eg l'rash*, one should not do mitzvos, daven or learn next to the *meis*. Even *tzitzis* should be tucked in, according to some *poskim*.

19. One should be careful not to step over graves or lean on a gravestone, because of *kavod hameis*.

20. When exiting the cemetery, some tear grass (or dirt) and throws it over their shoulder, reciting the *pasuk Zachor ki afar anachnu* (*Shulchan Aruch* Y.D. 376:4 and *Shach* ad loc #4).

continued on page 5

Rav Binyomin Finkel shlita at the kever of the Chafetz Chaim

